

УРАХУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ

CONSIDERING THE COMMUNICATIVE POTENTIAL OF THE PERSONALITY IN THE TRAINING OF FUTURE PEDIATRIC DENTISTS

У статті аргументовано важливість урахування у професійній підготовці майбутніх дитячих стоматологів специфіку професійно-комунікативної взаємодії між усіма учасниками роботи в кабінеті дитячої стоматології. Проведений аналіз наукових досліджень свідчить, про необхідність опанування майбутніми лікарями основ професійного спілкування. Підкреслено важливість розвитку у студентів-стоматологів комунікативного потенціалу, який розглянуто як комплексну характеристику особистості. Визначено сутність комунікативного ядра дитячого стоматолога як особистісної ознаки характеру і як результату підготовки студентів до організації ефективного професійно-комунікативного середовища в майбутній роботі за фахом. Аргументовано доцільність використання спеціальних завдань, що спонукатимуть студентів до адекватної самооцінки та прагнення до самовдосконалення в розвитку комунікативного потенціалу майбутнього дитячого лікаря-стоматолога. Доведено, що апробуючи зразки комунікації з пацієнтами дитячого віку та їхніми родичами, студенти мають змогу реалізувати власні здібності до адекватного сприйняття та розуміння співрозмовників, проявити вміння контролювати себе і розвиток комунікативної ситуації, готовність виявляти тактовність, доброзичливість, ввічливість, терплячість, витримку, емпатію і толерантність до кожного відвідувача кабінету дитячого стоматолога. Аргументовано, що найкращим навчальним середовищем для формування та розвитку комунікативного потенціалу майбутніх дитячих стоматологів є апробація адекватних професійно-комунікативних дій ще під час навчання. Студенти мають змогу відслідкувати динаміку процесу спілкування у змодельованих ситуаціях, визначити успішність чи недоречність окремих дій, порівняти власну комунікативну діяльність з відповідними зразками у виконанні інших студентів. Окреслено перспективи подальших наукових розвідок – створення комплексу інтерактивних завдань, які сприятимуть розвитку комунікативних умінь, навичок, здібностей майбутніх дитячих стоматологів для створення ефективного професійно-комунікативного середовища.

кативний потенціал, спілкування, діти-пацієнти.

The article argues the importance of considering in the professional training of future pediatric dentists the specifics of professional and communicative interaction between all participants of the work in the office of children's dentistry. The performed analysis of scientific research indicates the necessity for future doctors to master the basics of professional communication. The importance of communicative potential development in dentistry students is emphasized, which is considered as a comprehensive personality characteristic. The essence of the communicative core of a pediatric dentist is determined as a personal sign of character and as a result of preparing students for the organization of an effective professional and communicative environment in the future work in the specialty. The expediency of using special tasks that will motivate students to adequate self-assessment and the desire for self-improvement in the development of the communicative potential of the future pediatric dentist is argued. It has been proven that by trying out samples of communication with pediatric patients and their relatives, students have the opportunity to realize their own abilities to adequately perceive and understand interlocutors, demonstrate the ability to control themselves and the development of a communicative situation, the willingness to show tact, benevolence, politeness, patience, endurance, empathy and tolerance for every visitor to the children's dentist's office. It is argued that the best educational environment for the formation and development of the communicative potential of future children's dentists is the approbation of adequate professional and communicative actions during training. Students have the opportunity to monitor the dynamics of the communication process in simulated situations, determine the success or inappropriateness of individual actions, compare their own communicative activity with corresponding samples performed by other students. The prospects for further scientific research are outlined – the creation of a set of interactive tasks that will contribute to the development of communicative skills and abilities of future pediatric dentists to create an effective professional and communicative environment.

Key words: pediatric dentists, professional and communicative environment, communicative potential, communication, pediatric patients.

UDK 378:37.06]:614.23:616.31-053.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.22>

Єфремова О.В.,

канд. мед. наук,
доцент кафедри стоматології
дитячого віку,
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Професійна діяльність багатьох фахівців, котрі систематично спілкуються з людьми різних спеціальностей і в широких межах вікового цензу, зі специфічними рисами характеру, потреб та емоційного стану, безпосередньо пов'язана з активними комунікаційними процесами. До такої групи спеціалістів відносять дитячих стоматологів, основними функціональними обов'язками яких є надання стоматологічних послуг маленьким пацієнтам.

Водночас робота стоматологів у педіатричній сфері має ширші межі, поєднуючи необхідність створення ефективного комунікативного середовища для професійної взаємодії з пацієнтами, співробітниками, іншими особами. Окрім пацієнтів дитячого та підліткового віку фахівцям дитячої стоматології доводиться спілкуватися з людьми різних вікових груп, куди входять родичі дітей-пацієнтів, які здебільшого не мають відповідних знань у стоматологічній сфері. Таким чином ще на стадії

професійної підготовки в медичному закладі вищої освіти майбутні дитячі стоматологи покликані засвоїти основні принципи, правила, секрети продуктивного спілкування, успіх якого багато в чому залежить від комунікативного потенціалу людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу визначити прерогативи у професійно-комунікативній підготовці майбутніх фахівців. Важливим аспектом навчання студентів дослідники підкреслюють необхідність опанування ними основ професійного спілкування [2]. В означеному контексті науковці приділяють особливу увагу визначенню комунікативних бар'єрів у професійному спілкуванні та обґрунтовують оптимальні способи подолання виникаючих перешкод у міжособистісній взаємодії для вирішення комунікативних проблем [3]. Примітно, що предметом наукових розвідок сучасних дослідників є професійно-орієнтована комунікативна підготовка майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я в медичних закладах вищої освіти [5]. Проблема створення ефективної комунікації в медичному середовищі привертає увагу багатьох дослідників, котрі аналізують окреслене питання у сфері психосоматичної медицини та загальної практики лікарського персоналу [1]. Науковці аналізують і конкретизують сутність комунікативної компетентності майбутніх фахівців медичного профілю [4], оперують основними категоріями та поняттями у формуванні комунікативної компетентності у студентів медичного університету [8]. Дослідники зосереджують свої наукові розвідки на методичних аспектах формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх лікарів, позаяк однією з причин виникнення такої проблеми розглядають ускладнення соціально-професійних взаємодій [6] та аргументують слушність підготовки студентів-медиків до використання вмінь і навичок професійного мовлення [7] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у наукових дослідженнях не виявлено характеристики комунікативного потенціалу особистості, що доречно враховувати в підготовці майбутніх дитячих стоматологів.

Мета статті. Визначити і охарактеризувати сутність комунікативного потенціалу особистості в підготовці майбутніх дитячих стоматологів.

Виклад основного матеріалу. Створення ефективного професійно-комунікативного середовища в роботі майбутніх дитячих стоматологів має безпосередній зв'язок із засвоєння студентами ще в процесі навчання у медичних закладах вищої освіти сукупність принципів, правил, секретів продуктивного спілкування, успіх якого багато в чому залежить від комунікативного потенціалу людини.

Комунікативний потенціал майбутнього педіатричного лікаря-стоматолога розглядаємо як комплексну характеристику особистості, в якій засадничими є такі ознаки:

- готовність майбутніх фахівців до спілкування, що можна визначити шляхом використання спеціально розроблених тестів та анкет;

- усвідомлені потреби в комунікативній діяльності, які студенти можуть конкретизувати на основі самооцінювання та саморефлексії;

- активність і комфортність у процесі професійно-комунікативної діяльності, що виявляється майбутніми дитячими стоматологами під час участі у змодельованих професійно-комунікативних ситуаціях;

- інтенсивність і розширення меж кола професійного спілкування (пацієнти дитячого та підліткового віку; особи, що супроводжують дітей-пацієнтів на зустріч з лікарем-стоматологом; медичний персонал, який працює в педіатрично-стоматологічному кабінеті або надає додаткові медичні послуги пацієнтам), що студенти можуть продемонструвати під час вирішення практичних ситуативних задач;

- уміння спостерігати, слухати і переконувати, що потребує від студентів високого рівня суто стоматологічних знань і професійно-маніпулятивних умінь для впевненого доведення пацієнтам правильності й необхідності виконання певних стоматологічних процедур;

- готовність проявляти емпатію – чуйності, уважності, співпереживання, що зазвичай є тонким емоційним механізмом, вродженою характерологічною ознакою, проте піддається вихованню і здебільшого самовихованню; адже така якість професійно необхідна в роботі дитячого стоматолога.

Для формування окреслених ознак комунікативного потенціалу майбутнього дитячого стоматолога необхідно виокремити так зване комунікативне ядро особистості, що характеризує спрямованість, потенціал і міру стійкості особистості, які проявляються у спілкуванні з іншими людьми.

Так, *спрямованість* особистості розглядаємо як життєве кредо студента-стоматолога, що виявляється в таких особистісних набутках:

- усвідомлення потреби розширити власну професійну компетентність не тільки суто когнітивно-процесуальними складниками майбутньої роботи за фахом, а й опанувати вміння і навички створювати ефективне професійно-комунікативне середовище в майбутній діяльності дитячого стоматолога;

- визнання ціннісної значущості професійно-комунікативних властивостей для ефективної професійної діяльності педіатричного стоматолога;

- прагнення майбутніх дитячих стоматологів опанувати важливими нюансами професійної комунікації з різними учасниками його роботи за фахом і відвідувачами стоматологічного кабінету;

- умотивованість студентів опанувати вміння, навички й досвід створення оптимальної

міжособистісної взаємодії для організації ефективної професійної комунікації.

Потенціал особистості майбутнього дитячого стоматолога komponується з таких складників:

- емпатія, що дає змогу педіатричному лікарю-стоматологу досягнути узгодженого взаєморозуміння зі співрозмовниками, демонструючи співпереживання і чуйність;

- ідентифікація (з лат. *identifico* – ототожнення), що базується на порівнянні студентами власних умінь і навичок професійно-комунікативної взаємодії з оптимальними зразками таких дій (у відеоматеріалах) чи продемонстрованими іншими студентами моделей ефективного професійного спілкування у навчально-тренінгових ситуаціях;

- рефлексія, що дає змогу майбутнім дитячим стоматологам здійснювати самоаналіз власних комунікативних дій, розмірковувати над успішністю чи невдачами в організації професійно-комунікативного процесу, щоб виявити проблеми чи оцінити продуктивність обраної тактики спілкування; саме рефлексія сприяє підсиленню здібностей до ідентифікації та емпатії, формує здатність студентів контролювати свої дії та визначати оптимальний варіант професійної взаємодії з дітьми-пацієнтами та іншими співрозмовниками;

- децентрація, що характеризує здатність студентів акцентувати увагу не на собі (як головному виконавцю стоматологічних процедур і маніпуляцій), а на спільній справі – надання необхідної стоматологічної допомоги пацієнтам дитячого та підліткового віку, враховуючи прояв толерантності до емоційного стану всіх відвідувачів кабінету педіатричного стоматолога.

Таким чином, комунікативне ядро особистості дитячого стоматолога доцільно розглядати з двох ракурсів: як особистісну ознаку характеру і як результат підготовки студентів до організації ефективного професійно-комунікативного середовища в майбутній роботі за фахом. У другому контексті враховується творчий потенціал майбутніх лікарів-стоматологів, що виявляється під час участі студентів у змодельованих професійно-комунікативних ситуаціях. Апробуючи різнопланові зразки комунікації з пацієнтами дитячого віку та їхніми родичами, студенти мають змогу виявити такі професійні ознаки:

- власні здібності до адекватного сприйняття та розуміння співрозмовників, позаяк кожен пацієнт по-різному сприймає відвідування стоматологічного кабінету й самого лікаря-стоматолога;

- уміння контролювати себе і розвиток комунікативної ситуації, яка зазвичай не повторюється, а має певні специфічні ознаки, що залежать не від ідентичних стоматологічних проблем дітей-пацієнтів, а від особистісних ознак характеру і ставлень до стоматологічних втручань;

- готовності виявляти тактовність, доброзичливість, ввічливість, терплячість, витримку, емпатію

і толерантність до кожного відвідувача кабінету дитячого стоматолога.

На наше переконання, найкращим навчальним середовищем для формування та розвитку комунікативного потенціалу майбутніх дитячих стоматологів є апробація адекватних професійно-комунікативних дій у ситуаціях ігрової взаємодії ще під час навчання у медичному ЗВО. Студенти мають змогу відслідкувати динаміку процесу спілкування у змодельованих ситуаціях, визначити його успішність чи недоречність окремих дій, порівняти власну комунікативну діяльність з відповідними зразками у виконанні інших студентів. Такий підхід уможливорює подолання студентами невпевненості в собі, позаяк процесуальність ситуації відбувається в безпечних умовах навчання, а не в реальній взаємодії з дітьми-пацієнтами. Окрім цього, майбутні дитячі стоматологи обирають найкращі варіанти професійної комунікації, переконуються в позитивній результативності продемонстрованих моделей спілкування, можуть їх доповнити новими штрихами, новаціями, засобами, що сприятимуть створенню позитивної атмосфери в кабінеті дитячого стоматолога.

Комунікативний потенціал кожного студента залежить від особистісного розуміння ними сутності власної професійно-комунікативної діяльності, цільових аспектів у досягненні професійних вершин (що залежить від позитивного сприйняття дітьми-пацієнтами та їхніми родичами особистості лікаря-стоматолога як фахівця і як людини), прагнення до самовдосконалення і різнобічного професійного зростання. Відтак у формуванні комунікативного потенціалу майбутніх дитячих стоматологів особлива увага приділяється процесам самовиховання, що в англійській мові знаходить вираз у понятті *self-made* – зробити себе самому.

Ще давньогрецькі мислителі часів Платона підкреслювали важливість усвідомлення і відкриття власних можливостей, щоб передбачити різні варіанти своєї поведінки. Тому розвиток комунікативного потенціалу майбутніх дитячих стоматологів у процесі активної участі студентів у штучно створених ситуаціях професійної взаємодії дає змогу студентам відтворити такі дії:

- передбачити можливі варіанти запитань-відповідей між лікарем, пацієнтами дитячого чи підліткового віку та їхніми родичами;

- прогнозувати процес і результативність такого спілкування, адекватно і самокритично оцінюючи його;

- відібрати і засвоїти оптимальні зразки професійно-комунікативних дій і процесів, створюючи та зваживши ефективні варіанти спілкування на різних рівнях і з різними співрозмовниками;

- доповнити власні вміння і навички професійного спілкування новими варіантами комунікативної взаємодії, продемонстрованими учасниками навчально-ігрових ситуацій.

З метою усвідомлення студентами важливості розвитку комунікативного потенціалу доцільно провести інтерактивну вправу на зразок мозкового штурму, де студенти висловлюють своє розуміння таких понять і процесів:

– сутність комунікативного потенціалу особистості майбутнього дитячого стоматолога

– доповнення новими характеристиками поняття «комунікативне ядро особистості» з урахуванням специфіки спілкування дитячого стоматолога;

– ознаки стійкої чи нестійкої, завищеної, заниженої чи адекватної самооцінки, що визначає сформованість комунікативного потенціалу майбутнього дитячого стоматолога та ін.

Важливо, щоб студенти мали змогу порівняти самооцінку власного комунікативного потенціалу з баченням його сформованості очима інших студентів. З цією метою слушним буде виконання вправи «Адекватна оцінка». Учасники створюють міні-групи з двох осіб. Кожен студент заповнює дві картки: в першу вносить характерні ознаки рівня сформованості власного комунікативного потенціалу, а в другій картці фіксує ознаки комунікативного потенціалу іншого учасника міні-групи (до 10 ознак). Через 2-3 хв учасники обмінюються картками другого змісту і порівнюють їх з власною самооцінкою. Таким чином кожен студент має змогу побачити відповідність чи невідповідність оцінки і самооцінки власного комунікативного потенціалу, визначити перспективні напрями для самовдосконалення і підготовки до створення ефективного професійно-комунікативного середовища в роботі дитячого стоматолога.

Висновки. Професійна діяльність майбутніх фахівців дитячої стоматології поєднує різнопланові аспекти в роботі лікарів-стоматологів. Важливим складником функціоналу педіатричного стоматолога є професійно-комунікативна взаємодія між усіма учасниками стоматологічної допомоги, зокрема пацієнтами дитячого віку та іншими відвідувачами кабінету дитячої стоматології. Теоретичний аналіз наукових і навчально-методичних джерел свідчить, що дослідники підкреслюють необхідність опанування майбутніми фахівцями медичної галузі основ професійного спілкування. Важливу роль у створенні ефективного професійно-комунікативного середовища в роботі майбутніх дитячих стоматологів відіграє сформованість і розвиток у студентів комунікативного потенціалу. Комунікативний потенціал майбутнього педіатричного лікаря-стоматолога розглядаємо як комплексну

характеристику особистості, в якій засадничими є різні ознаки, що формують комунікативне ядро особистості та характеризують спрямованість, потенціал і міру стійкості фахівця стоматології і які проявляються у спілкуванні з іншими людьми. Для розвитку комунікативного потенціалу майбутнього дитячого лікаря-стоматолога доцільно використовувати педагогічні інновації, що спонукатимуть студентів до адекватної самооцінки та прагнення до самовдосконалення.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у створенні комплексу інтерактивних завдань, які сприятимуть розвитку комунікативних умінь, навичок, здібностей майбутніх дитячих стоматологів для створення ефективного професійно-комунікативного середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абдряхімова Ц., Мухаровська І., Клебан К., Сапон Д., Калачов О. Особливості комунікації у медичному середовищі (методичні рекомендації). *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2020. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/212>.
2. Барановська Л. В. Навчання студентів професійного спілкування: [моногр.]. Біла Церква: БДАУ, 2002. 256 с.
3. Василенко К. В., Шутяк І. А. Комунікативні бар'єри в професійному спілкуванні та шляхи їх подолання. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. № 26. С. 442–446.
4. Дроненко В. В. Дослідження комунікативної компетентності майбутніх лікарів. *Медична освіта*. 2018. Вип. 4. С. 41–47.
5. Калашнік Н. В., Логутіна Н. В. Професійно-орієнтована комунікативна підготовка майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2019. Вип. 54. С. 105–109.
6. Кіщук В., Лещук Г. Формування професійно-комунікативної компетентності фахівців медичного профілю в умовах ускладнення соціально-професійних взаємодій. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10, №. 2. P. 232–241.
7. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2006. 192 с.
8. Назарян Р. С., Хмиз Т. Г., Кузина В. В. Основні категорії та поняття проблеми формування комунікативної компетентності у студентів медичного університету *Експериментальна та клінічна стоматологія*. 2018. № 1 (2). С. 81–88.